

*Μαρία Θανοπούλου**

ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ
ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ: ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ
ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΟΥ ΥΛΙΚΟΥ ΤΩΝ ΑΡΧΕΙΩΝ
ΤΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ ΕΠΙΜΕΛΗΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Η διερεύνηση της εγκληματικότητας των παιδιών των μεταναστών¹, της λεγόμενης δεύτερης γενιάς, αποτέλεσε μία επιμέρους μελέτη των προβλημάτων ένταξης και προσαρμογής των παιδιών αυτών στην ελληνική κοινωνία στα πλαίσια του ερευνητικού προγράμματος Αποδημίας - Παλιννόστησης². Η μελέτη αυτή ασχολήθηκε με τον προσδιορισμό των γενικότερων πλαισίων μέσα στα οποία μπορεί να διερευνηθεί το φαινόμενο αυτό, όπως και με τη μεθοδολογική του προσέγγιση. Ειδικότερα, η μελέτη αυτή προσπάθησε ν' αξιοποιήσει ήδη συλλεγμένο υλικό και για το λόγο αυτόν εξέτασε την πιθανότητα χρησιμοποίησης των στοιχείων που περιλαμβάνονται στα αρχεία της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων της Αθήνας. Το κείμενο που ακολουθεί αποτελεί τμήμα της μελέτης αυτής και πιο συγκεκριμένα αναφέρεται σε κάποιες παρατηρήσεις για την κατάσταση των αρχείων αυτών, όπως και για τις δυνατότητες αξιοποίησης του υλικού που περιέχεται σ' αυτά. Πρέπει να τονιστεί ότι οι παρατηρήσεις αυτές συνδέονται άμεσα με το αντικείμενο της μελέτης, δηλαδή τη σχέση νεανικής εγκληματικότητας και μετανάστευσης. Κατά συνέπεια, είναι δυνατό να επαληθεύονται μερικά μόνο κατά τη διερεύνηση άλλων αντικειμένων. Επομένως, το κείμενο αυτό δεν ασχολείται με αυτό καθαυτό το

* Ερευνήτρια στο Ε.Κ.Κ.Ε.

1. Στο αρχικό στάδιο της έρευνας αυτής λάβαμε υπόψη μας τις χρήσιμες συμβουλές του Ηλία Δασκαλάκη. Αργότερα επίσης, μετά τη σύνταξη της πρώτης έκθεσης πορισμάτων, δεχτήκαμε την εποικοδομητική κριτική του. Το κείμενο αυτό αποτελεί μικρό αφιέρωμα στη μνήμη του.

2. Το ερευνητικό αυτό πρόγραμμα συμπεριέλαβε δέσμη ερευνών για τις ποικίλες πλευρές του μεταναστευτικού κύκλου.

πρόβλημα της εγκληματικότητας της δεύτερης γενιάς, ούτε και με τις θεωρητικές και μεθοδολογικές του διαστάσεις. Αποτελεί μόνο μια συνόψιση παρατηρήσεων, μια μεταβίβαση μέρους της εμπειρίας που αποκτήθηκε στα πλαίσια της αρχαιακής αυτής έρευνας, εμπειρίας χρήσιμης για το μελετητή που θα θελήσει να προσφύγει στο υλικό αυτό. Το κείμενο αυτό περιέχει επίσης μία πρόταση για τη συστηματοποίηση της συλλογής στοιχείων από τις δημόσιες υπηρεσίες και όλους τους φορείς που έρχονται σ' επαφή με τους μετανάστες και τα παιδιά τους.

Α. ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΑΡΧΕΙΩΝ ΚΑΙ ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΩΝ ΑΤΟΜΙΚΩΝ ΔΕΛΤΙΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ³

Κατά τη φάση της αναζήτησης του πληθυσμού της έρευνας και της επιλογής του δείγματος, έχει κανείς την ευκαιρία να έρθει σ' επαφή με το σύστημα αρχειοθέτησης και τη γενικότερη κατάσταση των αρχείων. Επίσης, κατά τη φάση της ειδικότερης αναζήτησης στοιχείων της μεταναστευτικής ιστορίας των ανηλίκων, έχει τη δυνατότητα να εξοικειωθεί με το περιεχόμενο των ατομικών δελτίων που εμπεριέχονται στους φακέλους των ανηλίκων αυτών. Οι παρατηρήσεις που θα εκθεθούν εδώ αφορούν ειδικότερα την κατάσταση των αρχείων και την καταγραφή των στοιχείων της μεταναστευτικής ιστορίας των ανηλικών παραβατών της δεύτερης γενιάς.

Α.1. Κατάσταση των Αρχείων

Σχετικά με το σύστημα αρχειοθέτησης και την κατάσταση των αρχείων, μπορεί να παρατηρήσει κανείς τα εξής:

- Πλήρη αρχεία η Υπηρεσία διαθέτει από το 1970, γιατί τα προηγούμενα έχουν καταστραφεί.
- Το σύστημα αρχειοθέτησης άλλαξε από το 1981 και μετά. Μέχρι τότε η αρχειοθέτηση των φακέλων γινόταν με βάση την ημερομηνία άρσης του μέτρου. Έτσι, το σύνολο των φακέλων που είναι καταχωρισμένοι στη χρονιά '81 δεν εκπροσωπεί την εγκληματικότητα της χρονιάς εκείνης, αλλά το σύνολο των μέτρων που πάρηκαν το 1981.
- Οι προ του 1981 φάκελοι, λόγω του διαφορετικού συστήματος αρχειοθέ-

3. Το ατομικό δελτίο ανηλίκων είναι ένα δελτίο έντυπο το οποίο συμπληρώνει ο επιμελητής ανηλίκων πριν από τη δικάσιμο.

τησης και λόγω της μεγάλης στενότητας του χώρου, είναι δύσκολο να χρησιμοποιηθούν.

Ειδικότερα, σε σχέση με την κατάσταση και το περιεχόμενο των φακέλων αυτών, μπορεί κανείς να σημειώσει τα εξής:

- Ο φάκελος μπορεί να περιλαμβάνει όλα τα στοιχεία και έγγραφα που χρησιμοποιήθηκαν για τη δικάσιμο εκτός από το ατομικό δελτίο, για το λόγο ότι ο ανήλικος δεν βρέθηκε για να συνταχθεί το δελτίο αυτό.
- Ο φάκελος μπορεί να περιλαμβάνει και το ατομικό δελτίο, αλλά ελλιπώς συμπληρωμένο, ώστε να μην είναι άμεσα αξιοποιήσιμο.
- Υπάρχουν περιπτώσεις που, κατά τη φάση καταγραφής του πληθυσμού της έρευνας, έλειπαν ολόκληροι οι φάκελοι, γιατί στην Υπηρεσία Επιμελητών οι φάκελοι αυτοί, εάν υπάρξει υποτροπή, βγαίνουν από το αρχείο των άρσεων και κατατάσσονται στα ντοσιέ των δικασίμων. Επομένως, κάποιες περιπτώσεις γίνονται τρέχουσες και δεν είναι δυνατό να ανευρεθούν κατά τη φάση της καταγραφής του πληθυσμού της έρευνας στο αρχείο των άρσεων.

A.2. Καταγραφή στοιχείων της μεταναστευτικής ιστορίας των ανήλικων παραβατών της δεύτερης γενιάς

Η καταγραφή των στοιχείων αυτών βασίστηκε στη λογική ότι η εξέταση της σχέσης εγκληματικότητας και μετανάστευσης είναι δυνατή μόνο εάν έχουμε μια επαρκή εικόνα για τη μεταναστευτική ιστορία του πληθυσμού που μελετάμε. Για το σκοπό αυτόν συντάξαμε ερωτηματολόγιο το οποίο περιέχει βασικές ερωτήσεις που θα ενδιέφεραν τη μελέτη της δεύτερης γενιάς. Η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου αυτού αποσκοπούσε ειδικότερα, μέσα από την προσεκτική και επισταμένη ανάγνωση των ατομικών δελτίων, να συγκεντρώσει στοιχεία ομοιογενή και συγκρίσιμα. Η ύπαρξη τέτοιων στοιχείων θα μπορούσε να σημαίνει ότι η εγκληματικότητα της δεύτερης γενιάς μπορεί, με βάση τα ατομικά δελτία, να εξεταστεί σαν συνάρτηση διάφορων παραγόντων (π.χ. εκπαίδευσης, οικογενειακής κατάστασης κτλ.). Αντίθετα, η έλλειψή τους θα συνεπαγόταν την ανάγκη μιας άλλης κατεύθυνσης στη διερεύνηση των προβλημάτων της δεύτερης γενιάς.

Τα ατομικά δελτία των ανήλικων παραβατών περιέχουν στοιχεία που εντάσσονται στις εξής ενότητες:

- I. Στοιχεία ταυτότητας
- II. Αντικοινωνική πράξη
- III. Οικογενειακή κατάσταση

- IV. Κατοικία
- V. Προσωπικότητα ανηλίκου
- VI. Βαθμός εκπαίδευσης
- VII. Προηγούμενη αντικοινωνική δράση
- VIII. Γενικές παρατηρήσεις και συμπεράσματα
- IX. Νέα στοιχεία προκύψαντα κατά τη διαδικασία
- X. Απόφαση
- XI. Εξέλιξη

Τα στοιχεία με τα οποία συμπληρώνονται οι ενότητες αυτές είναι δύο κατηγοριών. Η μία κατηγορία είναι αυτή που αντιστοιχεί σε κλειστές ερωτήσεις, είναι η κατηγορία «σκληρών» στοιχείων και αποτελεί αντικειμενική και μονολεκτική καταγραφή γεγονότων ή πράξεων (π.χ. έτος γέννησης, τόπος γέννησης, πράξη για την οποία κατηγορείται ο ανήλικος, αναμορφωτικό μέτρο κτλ.). Η δεύτερη κατηγορία στοιχείων είναι αυτή που αντιστοιχεί σε ανοιχτές ερωτήσεις, είναι η κατηγορία «εύπλαστων» στοιχείων τα οποία αναφέρονται όχι μόνο σε γεγονότα αλλά και σε κρίσεις, αξιολογήσεις και υποκειμενικές εκτιμήσεις γεγονότων και καταστάσεων (π.χ. τα στοιχεία που αναφέρονται στην προσωπικότητα του ανηλίκου, οι γενικές παρατηρήσεις και τα συμπεράσματα).

Η ύπαρξη δύο κατηγοριών στοιχείων δημιουργεί κάποια προβλήματα σε σχέση με την αξιοποίησή τους. Τα προβλήματα αυτά συνδέονται περισσότερο με τη δεύτερη κατηγορία, την κατηγορία των «εύπλαστων» στοιχείων και λιγότερο με αυτή των «σκληρών» στοιχείων. Και αυτό γιατί στην πρώτη κατηγορία υπάρχουν δύο πιθανότητες, ή να έχει καταγραφεί το ζητούμενο στοιχείο ή να υπάρχει κενό. Στη δεύτερη όμως κατηγορία τα προβλήματα είναι πιο σύνθετα, είναι προβλήματα που συνδέονται με τον τρόπο συμπλήρωσης του δελτίου. Η μελέτη και αξιολόγηση των στοιχείων αυτών στη φάση της κωδικογράφησης του ατομικού δελτίου έδειξε ότι ο τρόπος συμπλήρωσης των ατομικών δελτίων δεν είναι ενιαίος. Ο τρόπος συμπλήρωσης ποικίλλει ανά δελτίο ανάλογα:

α) με τις πληροφορίες που έχει για τη ζωή του ανηλίκου ο επιμελητής κατά τη σύνταξη του δελτίου τις παραμονές της δικασίμου·

β) με τον φόρτο της εργασίας του επιμελητή που του επιβάλλει άλλοτε να αναφέρει αναλυτικά τις πληροφορίες που γνωρίζει κι άλλοτε συνοπτικά·

γ) με τη σοβαρότητα της πράξης για την οποία δικάζεται ο ανήλικος, η οποία πιθανό και να επιβάλλει μια διεξοδικότερη έρευνα για την ιστορία του και το οικογενειακό και κοινωνικό του περιβάλλον.

Έτσι, τα στοιχεία αυτά ποικίλλουν κατά τέτοιον τρόπο, ώστε, για να είναι εφικτή η κωδικογράφησή τους και η εξαγωγή κάποιων αποτελεσμάτων,

να πρέπει να βρεθεί ένα κοινό ελάχιστο όριο στοιχείων που εμφανίζονται σε όλα τα δελτία.

Ειδικότερα, τα στοιχεία που αφορούν τη μεταναστευτική ιστορία του δείγματος παιδιών μεταναστών ποικίλλουν όχι μόνο λόγω του διαφορετικού τρόπου συμπλήρωσης των δελτίων, αλλά και λόγω των ποικίλων κατηγοριών εμπλοκής των παιδιών αυτών στον μεταναστευτικό κύκλο. Η πορεία της λεπτομερειακής καταγραφής έδειξε δυστυχώς ότι τα στοιχεία για τη μεταναστευτική ιστορία της δεύτερης γενιάς κάθε άλλο παρά αρκετά, ομοιογενή και συγκρίσιμα ήταν, έτσι ώστε να μπορεί να προχωρήσει κανείς σε ποσοστικές συγκρίσεις. Τα πορίσματα της ειδικότερης αυτής καταγραφής θα εκτεθούν εδώ σαν μια κριτική επισήμανση των ελλείψεων, δυσκολιών και προβλημάτων του υλικού των ατομικών δελτίων, που αφορά τη μεταναστευτική ιστορία των ανήλικων παραβατών, έτσι ώστε να γίνει σαφές ότι το υλικό αυτό δεν μπορεί να αποτελέσει βάση για την εξαγωγή αποτελεσμάτων.

Δυσκολίες και ελλείψεις στοιχείων

Πιο συγκεκριμένα, η αναζήτηση των στοιχείων της μεταναστευτικής ιστορίας των ανήλικων παραβατών της δεύτερης γενιάς παρουσιάζει δυσκολίες, γενικότερες και ειδικές. Οι γενικότερες δυσκολίες συνδέονται με τα ευρύτερα προβλήματα προσέγγισης του μεταναστευτικού κύκλου. Οι ειδικές δυσκολίες σχετίζονται με τον τρόπο αναφοράς των ατομικών δελτίων στη μεταναστευτική αυτή ιστορία.

α) Γενικότερες δυσκολίες

Η μετανάστευση αποτελεί ένα σύνθετο και πολύπλοκο φαινόμενο του οποίου η μελέτη παρουσιάζει ποικίλες δυσκολίες. Οι φάσεις του μεταναστευτικού κύκλου (μετανάστευση, παλιννόστηση, επαναμετανάστευση), τα μεταναστευτικά ρεύματα (προπολεμικά, μεταπολεμικά), το είδος της μετανάστευσης (ευρωπαϊκή, υπερπόντια) είναι μερικές μόνο από τις διαστάσεις που πρέπει να ληφθούν υπόψη στην προσέγγιση του φαινομένου αυτού. Στο επίπεδο της εξέτασης του υλικού των ατομικών δελτίων οι δυσκολίες αυτές εκφράστηκαν ως εξής:

I. Δύσκολη είναι η κατηγοριοποίηση και στην περίπτωση ενός έμμεσα εμπλεγμένου στον μεταναστευτικό κύκλο ανήλικου παραβάτη μετανάστη, του οποίου οι γονείς ήταν αρχικά σε χώρα της Ευρώπης, ύστερα παλιννόστησαν, και στη συνέχεια ο πατέρας μετανάστευσε για Αυστραλία και εξαφα-

νίστηκε (αριθ. επ. 13). Στη δεύτερη γενιά, με τη στενή έννοια, δεν θα μπορούσε να συμπεριλάβει κανείς ανήλικο παραβάτη αδελφό μεταναστών. Το ερώτημα που γεννιέται όμως είναι, όταν οι μεγαλύτεροι αδελφοί παίζουν απ' ό,τι προκύπτει το ρόλο των γονιών (αριθ. επ. 34) —πράγμα δεδομένο στη δομή της παραδοσιακής ελληνικής οικογένειας— κατά πόσο μπορούμε ν' αφήσουμε εκτός της μελέτης της δεύτερης γενιάς παρόμοιες περιπτώσεις;

II. Είναι αναγκαίο να σημειωθεί ότι οι πληροφορίες που περιλαμβάνονται στο ατομικό δελτίο του ανήλικου παραβάτη αποτυπώνουν, λίγο πολύ, την εικόνα του μέχρι τη στιγμή που συντάσσεται το δελτίο αυτό, δηλαδή μέχρι την ηλικία που μπορεί να υπάγεται στην αρμοδιότητα των Δικαστηρίων Ανήλικων· αυτό προϋποθέτει ότι έχει τελέσει το αδίκημα ή την παράβαση μέχρι τα 17 του χρόνια. Αυτό σημαίνει ότι μπορούμε να έχουμε μερική μόνο εικόνα της εξέλιξης του ανήλικου παραβάτη της δεύτερης γενιάς και δεν γνωρίζουμε τίποτα για την τύχη του μετά την άρση των αναμορφωτικών μέτρων. Όταν μάλιστα η ηλικία τέλεσης του αδικήματος είναι τα 12 ή 15 χρόνια, το δελτίο συντάσσεται σε φάση ζωής του ανήλικου παραβάτη κατά την οποία δεν έχει κριθεί ούτε η πορεία της σχολικής του ζωής, ούτε και γενικότερα η επαγγελματική του κατεύθυνση. Αυτό σημαίνει πρακτικά ότι, από μια άποψη, στην κρίσιμη φάση —όπου ακόμα διακυβεύεται η εξέλιξη του— η παρέμβαση της πολιτείας είναι αποφασιστικής σημασίας. Μεθοδολογικά σημαίνει όμως ότι τα συμπεράσματά μας —με βάση το μέχρι τότε ιστορικό των ανήλικων παραβατών— δεν οδηγούν σε μια σφαιρική θεώρηση της ζωής του ανήλικου και δεν μπορούν να εκφράζουν τη συνολική του πορεία. Γεννιέται λοιπόν το ερώτημα κατά πόσο μπορεί ν' ασκηθεί πολιτική για τους ανήλικους παραβάτες της δεύτερης γενιάς, όταν, για παράδειγμα, μέρος αυτών με την πρώτη ευκαιρία επαναμεταναστεύει στην ξένη χώρα και εγκαθίσταται εκεί, ή πόσο μπορούμε να παρέμβουμε προληπτικά στο επίπεδο της εκπαίδευσης, όταν δεν έχουμε σαφή αντίληψη για την τελική έκβαση της σχολικής πορείας των παιδιών αυτών.

III. Γενικότερης φύσης δυσκολία είναι και αυτή που συνδέεται με τις πηγές συλλογής των πληροφοριών των ατομικών δελτίων. Συνήθως οι πληροφορίες αυτές συλλέγονται μετά από συζήτηση με τον ανήλικο και συγγενικά του πρόσωπα, κύρια τους γονείς. Στην περίπτωση που δεν είναι δυνατή η επαφή με τον ίδιο τον ανήλικο ή με το περιβάλλον του, η αναζήτηση πηγών γίνεται προς διάφορες κατευθύνσεις, όπως για παράδειγμα στον λυκειαρχή, το Αστυνομικό Τμήμα, τις κοινωνικές λειτουργούς ιδρυμάτων κτλ. Στα πλαίσια αυτά, η συλλογή πληροφοριών για τη ζωή του ανήλικου παραβάτη γεννάει μια σειρά προβλημάτων. Ένα από τα προβλήματα αυτά αφορά τη φύση των πληροφοριών που τελικά καταγράφονται στα ατομικά δελτία. Η εικόνα του ανήλικου, της ζωής του και του χαρακτήρα του είναι συνισταμένη

μιας σειράς διαμεσολαβήσεων και διαδικασιών φιλτραρίσματος που παρεμβαίνουν από τη στιγμή που ο επιμελητής ανηλικών συντάσσει την έκθεσή του μέχρι τη στιγμή που την υποβάλλει. Το θέμα λοιπόν δεν είναι μόνο ποιοι είναι αυτοί οι οποίοι δίνουν τις πληροφορίες για τον ανήλικο, και κάτω από ποιες σκοπιμότητες, αλλά και με ποιον τρόπο είναι δυνατή η διασταύρωση των πληροφοριών αυτών, ώστε να ελεγχθεί η αξιοπιστία τους. Το θέμα επίσης είναι με ποια κριτήρια ο επιμελητής ανηλικών αξιολογεί τις πληροφορίες αυτές και μέσα από ποια ιδεολογικά σχήματα χαρακτηρίζει ένα οικογενειακό περιβάλλον «ταραγμένο», ή μια οικογένεια «διαλυμένη», «συγκροτημένη» ή τις σχέσεις του ανήλικου παραβάτη με τους γονείς «ομαλές». Ειδικότερα, σε σχέση με τη δεύτερη γενιά, ο τρόπος συλλογής πληροφοριών και οι πηγές προέλευσής τους αποκτούν ειδικότερη σημασία δεδομένου ότι αφορούν καταστάσεις που επηρεάζονται από γεωγραφική ή χρονική απόσταση, ή και τα δύο, και περιγράφουν κόσμους τους οποίους η φαντασία όσων δεν έχουν άμεση αντίληψη δεν είναι εύκολο να ανασυστήσει. Δεν έχουν, κατά τη γνώμη μας, την ίδια βαρύτητα και ποιότητα πληροφορίες για τη μεταναστευτική ιστορία τους που δίνουν οι ίδιοι οι παλινοσσήσαντες γονείς, με αυτές που δίνουν, για παράδειγμα, οι παππούδες του ανήλικου παραβάτη.

β) Ειδικές δυσκολίες

Ο τρόπος αναφοράς και περιγραφής της μεταναστευτικής ιστορίας του ανήλικου παραβάτη της δεύτερης γενιάς δεν είναι ενιαίος. Αυτό έχει σχέση τόσο με την κατηγορία δεύτερης γενιάς στην οποία ο ανήλικος παραβάτης ανήκει —γεγονός που εμπλουτίζει λιγότερο ή περισσότερο την πορεία ζωής του— όσο και με τη δυνατότητα του συγκεκριμένου επιμελητή που συντάσσει το ατομικό δελτίο να έχει πληροφορίες για το τμήμα αυτό ζωής του ανήλικου. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ρόλο παίζει και η ευαισθητοποίηση του επιμελητή στην πιθανή επίδραση του μεταναστευτικού κύκλου στην εξέλιξη του ανήλικου παραβάτη, ευαισθητοποίηση που δεν είναι δεδομένη.

Πιο συγκεκριμένα, για τον τρόπο αναφοράς των ατομικών δελτίων στη μεταναστευτική ιστορία των ανηλικών δεύτερης γενιάς, μπορεί να παρατηρηθεί κανείς τα εξής:

Ι. Οι πληροφορίες για τη μεταναστευτική ιστορία του ανήλικου παραβάτη είναι συχνά διάσπαρτες, σε όλο το δελτίο, έτσι ώστε το ιστορικό του να μην εμφανίζεται με τη χρονική σειρά των γεγονότων που το απαρτίζουν. Αυτό σημαίνει ότι, για να παρακολουθήσει κανείς την πορεία ζωής του ανήλικου, πρέπει να κατατάξει τις πληροφορίες αυτές με βάση κάποια χρονική σειρά. Αυτή η κατάταξη είναι εξαιρετικά δύσκολη όταν οι αναφορές στο χρόνο

είναι αόριστες, του τύπου «έμεινε 9 μήνες στην Γερμανία», χωρίς να διευκρινίζεται από πότε μέχρι πότε.

Είναι ευνόητο ότι οι αοριστίες αυτές δεν επιτρέπουν να συγκρίνει κανείς το χρόνο παλιννόστησης με το χρόνο τέλεσης του αδικήματος, και να εξετάσει τη χρονική σχέση μεταξύ τους.

II. Οι πληροφορίες για τη μεταναστευτική ιστορία του ανηλίκου είναι συχνά ελάχιστες, έτσι ώστε να περιορίζονται μόνο στον τόπο γέννησης στο εξωτερικό, στοιχείο με βάση το οποίο τον κατατάξαμε στη δεύτερη γενιά (για παράδειγμα, στα ερωτηματολόγια 3, 20 και 21). Μάλιστα, ο τόπος γέννησης αναφέρεται συχνά μόνο με τη χώρα, και όχι με την πόλη. Αυτό έχει σαν συνέπεια, για τα παιδιά που έχουν γεννηθεί στην ίδια χώρα, για παράδειγμα στη Γερμανία, να μην υπάρχει η δυνατότητα να εξεταστεί κατά πόσο οι ανήλικοι παραβάτες προέρχονται από περιοχές εγκατάστασης ελλήνων μεταναστών όπου πιθανόν, λόγω ειδικών συνθηκών και παραγόντων, παρουσιάζονται ιδιαίτερα προβλήματα για τη δεύτερη γενιά. Τέτοιες ειδικές συνθήκες είναι ενδεικτικά η χαμηλή οικονομική και κοινωνική θέση των γονέων, η σχολική αποτυχία κτλ. Οι πληροφορίες των ατομικών δελτίων είναι συχνά ελάχιστες και σε σχέση με τη μεταναστευτική ιστορία των γονέων του ανηλίκου, και ειδικότερα των γονέων των ανήλικων παραβατών που είναι έμμεσα εμπλεγμένοι στον μεταναστευτικό κύκλο. Έτσι, μερικά δελτία αναφέρουν μόνο τα εξής:

«Οι γονείς είχαν ζήσει από μικροί, είχαν γνωριστεί και είχαν κάνει γάμο στη Γερμανία». (αριθ. επ. 21)

«Ανατράφηκε από τη μητέρα γιατί ο πατέρας στην αρχή και επί 6 χρόνια εργαζόταν στη Γερμανία». (αριθ. επ. 11)

«Ο πατέρας έφυγε για την Αμερική και ακόμα είναι εκεί». (αριθ. επ. 36)

«Εγεννήθη στη Γερμανία όπου οι γονείς είχαν μεταναστεύσει κεχωρισμένα». (αριθ. επ. 37)

Πολλές φορές επίσης υπάρχουν ασάφειες τέτοιες ώστε δεν είναι δυνατό να διαπιστώσει κανείς με βεβαιότητα κατά πόσο ο ανήλικος είχε άμεση σχέση ή όχι με τη χώρα υποδοχής. Αυτό σημαίνει ότι οι πληροφορίες αυτές δεν αρκούν για να προχωρήσει κανείς σε επιμέρους κατηγοριοποιήσεις και να προσπαθήσει, σε μια δεύτερη φάση, να συνδέσει τη μεταναστευτική ιστορία του κάθε ανηλίκου με την αποκλίνουσα συμπεριφορά που εκδήλωσε.

III. Η φύση των πληροφοριών για τη μεταναστευτική ιστορία του ανήλικου παραβάτη δεν είναι μόνο γεγονότα αλλά και κρίσεις και αξιολογήσεις για τη συμπεριφορά, το χαρακτήρα του και την προσωπικότητά του. Συχνά μάλιστα οι κρίσεις και οι αξιολογήσεις είναι πολύ περισσότερες από τις αναφορές σε γεγονότα. Για παράδειγμα:

«Χαμηλή πνευματική στάθμη, αδυναμία αντιστάσεως στις εξωτερικές επιδράσεις, με αποτέλεσμα να παρασύρεται από τα άτομα τα οποία συναναστρέφεται». (αριθ. επ. 15)

«Με την εμφάνιση της ήβης και τη συσσώρευση πολλών ψυχικών τραυμάτων, ο ανήλικος άρχισε να παρεκκλίνει από τον ίδιο δρόμο και να παρουσιάζει αντικοινωνικές τάσεις». (αριθ. επ. 19)

«Άρχισε να έχει επικίνδυνους φίλους». (αριθ. επ. 13)

Βέβαια, η παρατήρηση αυτή δεν ισχύει ειδικά για τον τρόπο αναφοράς στη μεταναστευτική ιστορία ζωής του, αλλά και για το γενικότερο ιστορικό του. Αυτό σημαίνει ότι σημαντικό μέρος της πληροφόρησης, το οποίο έχει ο επιμελητής ανηλικών υπόψη και το οποίο αφορά γεγονότα και καταστάσεις πάνω στις οποίες στηρίζει αυτές τις κρίσεις, χάνεται.

Γενικότερη συνέπεια όλων αυτών είναι να προκύπτει μια εικόνα μερική, ελλιπής και υποκειμενική για τη ζωή του ανηλίκου, και ιδιαίτερα σε ό,τι έχει σχέση με τον μεταναστευτικό κύκλο.

IV. Οι πληροφορίες για τη μεταναστευτική ιστορία του ανηλίκου είναι σε ορισμένους τομείς λεπτομερειακές, ενώ σε άλλους επιγραμματικές ή και ασαφείς. Έτσι, για παράδειγμα, στην περίπτωση 2 ανηλίκων, που το οικογενειακό τους ιστορικό είναι επιβαρημένο από απόπειρα στραγγαλισμού της μητέρας από τον πατέρα στην ξένη χώρα, μπροστά στα παιδιά, υπάρχει λεπτομερειακή αναφορά στις συνθήκες του περιστατικού αυτού και τη συνέχειά του, ενώ απουσιάζουν τελειώς πληροφορίες για την εκπαίδευση των παιδιών (ερωτηματολόγια 17 και 18).

V. Ειδικότερα, για τους άμεσα εμπλεγμένους στον μεταναστευτικό κύκλο ανηλικούς παραβάτες είναι πολύ λίγες οι πληροφορίες για την πορεία, την κατάσταση ζωής και τη συμπεριφορά τους στη χώρα υποδοχής. Απουσιάζουν, για παράδειγμα, οι πληροφορίες για τη σχολική εκπαίδευση, ενώ, όταν αναφέρεται ότι ο ανήλικος παρακολούθησε σχολείο στην ξένη χώρα δεν διευκρινίζεται αν πρόκειται για ελληνικό, ξένο, μεικτό, και μέχρι ποια βαθμίδα. Κατά μείζονα λόγο, απουσιάζουν όλες εκείνες οι πληροφορίες οι οποίες θα επέτρεπαν να κάνει κάποιος την πιθανή σύνδεση της αποκλίνουσας συμπεριφοράς που εκδηλώθηκε κατά την παλιννόστηση με τυχόν αποκλίνουσες συμπεριφορές στη χώρα υποδοχής. Πολλές φορές εμφανίζονται πληροφορίες του τύπου:

«σε πολύ μικρή ηλικία ακολούθησε τους γονείς του στη Γερμανία. Εκεί έζησε σε καταθλιπτικούς παιδικούς σταθμούς. Αυτό επηρέασε την ψυχική του κατάσταση. Έγινε διστακτικός και κλειστός στον εαυτό του» (αριθ. επ. 15),

οι οποίες περιέχουν κάποιες ενδείξεις για την επίδραση της μετανάστευσης στην ψυχολογική κατάσταση του ανήλικου παραβάτη, αλλά δεν αρκούν για να εξηγήσουν ούτε την ψυχολογική αυτή κατάσταση, ούτε τη μετέπειτα πορεία του.

VI. Απουσιάζουν γενικά οι πληροφορίες για τις σχέσεις του ανήλικου με το κοινωνικό περιβάλλον κατά την παλιννόστηση. Στις περιπτώσεις που αναφέρονται τέτοιες πληροφορίες, αυτές περιέχουν περισσότερο αιχμές για την κατεύθυνση που θα πρέπει να στραφεί η περαιτέρω διερεύνηση, παρά χρησιμεύουν για τη συναγωγή κάποιων συμπερασμάτων για τις σχέσεις με το κοινωνικό περιβάλλον. Έτσι, αναφορές του τύπου:

«στην Ελλάδα είχε προβλήματα απομόνωσης και στέρησης φίλων στην αρχή, μέχρι να μάθει ελληνικά» (αριθ. επ. 25),

«στο σχολείο έδειχνε δειλός, μελαγχολικός και απομονωμένος από τα άλλα παιδιά» (αριθ. επ. 31)

δεν περιγράφουν συγκεκριμένες καταστάσεις με το χρόνο που διήρκεσαν, ούτε μας δίνουν πληροφορίες για να προχωρήσουμε σε κάποιους δείκτες που θα μετρήσουν την προσαρμογή ή δυσπροσαρμοστικότητα στο νέο περιβάλλον. Αυτό σημαίνει πρακτικά ότι οι αιχμές που συναντάμε έχουν μικρή σημασία όταν δεν έχουμε τη δυνατότητα να γνωρίζουμε τι συμβαίνει στο σύνολο των ανήλικων παραβατών της δεύτερης γενιάς.

Οι δυσκολίες που ενδεικτικά αναφέραμε δείχνουν ότι ο μεταναστευτικός κύκλος με τις ποικίλες και πολύπλοκες φάσεις του δεν είναι εύκολο ν' αποτυπωθεί στο ιστορικό ζωής των ανήλικων παραβατών, κατά μείζονα λόγο όταν δεν υπάρχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, ευαισθητοποίηση και μέθοδος για να γίνει ένα τέτοιο εγχείρημα. Έτσι, το γενικό συμπέρασμα της ειδικής αυτής καταγραφής στοιχείων για τη δεύτερη γενιά είναι ότι το υλικό αυτό δεν επαρκεί για να προχωρήσει κανείς στη μελέτη της σχέσης μεταξύ εγκληματικότητας και μετανάστευσης.

B. ΠΡΟΤΑΣΗ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΓΙΑ ΤΗ ΔΕΥΤΕΡΗ ΓΕΝΙΑ

Οι παρατηρήσεις που προαναφέρθηκαν δείχνουν ότι είναι αναγκαίο να προσεχτεί ιδιαίτερα ο τρόπος συλλογής στοιχείων από τις δημόσιες υπηρεσίες και όλους τους φορείς που έρχονται σ' επαφή με τους μετανάστες και τα παιδιά τους. Γιατί είναι πιθανό οι ίδιες ελλείψεις ή παραλείψεις στη συμπλήρωση των ειδικών δελτίων μιας σειράς υπηρεσιών (π.χ. ΟΑΕΔ, σχολεία για παιδιά μεταναστών κτλ.) ν' αχρηστεύουν ένα πλούσιο και πολύτιμο βιογραφικό υλικό, το οποίο θα μπορούσε ν' αξιοποιηθεί για ερευνητικούς σκοπούς. Είναι

λοιπόν αναγκαίο να ανευρεθεί ένας ενιαίος τρόπος συγκέντρωσης στοιχείων για τα παιδιά της δεύτερης γενιάς από τους φορείς αυτούς. Είναι επίσης θέμα εξοικονόμησης ενέργειας και σωστής πρόβλεψης της μελλοντικής αξιοποίησης των στοιχείων αυτών να ανευρεθεί ένας ενιαίος τρόπος συμπλήρωσης των ειδικών δελτίων που χρησιμοποιούνται.

Ειδικότερα, για τα ατομικά δελτία προτείνουμε:

1. Να προωθηθεί ένας νέος τύπος ατομικού δελτίου, ο οποίος θα περιέχει πολύ περισσότερες «κλειστές» ερωτήσεις και θα προβλέπει ποιες ερωτήσεις θα παραμείνουν «ανοιχτές». Θα βοηθήσει σημαντικά κάθε μελλοντική ερευνητική δουλειά η ύπαρξη υλικού που θα είναι έτοιμο εν μέρει για κωδικογράφηση.

2. Εφόσον το πολιτικό ενδιαφέρον είναι στραμμένο προς τους μετανάστες, είναι αναγκαίο η συλλογή των στοιχείων για τα παιδιά τους να γίνεται μ' έναν τρόπο πιο συστηματικό και εκ των προτέρων σχεδιασμένο. Προτείνουμε δηλαδή, με πρωτοβουλία των κρατικών φορέων που ασχολούνται με την επίλυση των προβλημάτων των μεταναστών (π.χ. Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελληνισμού) και σε συνεργασία με το Υπουργείο Δικαιοσύνης, να ενσωματωθεί σε κάθε ατομικό δελτίο ένα ειδικό τμήμα με ερωτήσεις για τη μεταναστευτική ιστορία του ανήλικου παραβάτη. Για το σκοπό αυτόν είναι αναγκαία η συνεργασία του τμήματος Στατιστικής του Υπουργείου αυτού με τους ερευνητικούς φορείς που οι δραστηριότητές τους επεκτείνονται και στη μελέτη του μεταναστευτικού κύκλου και γνωρίζουν τις γενικότερες δυσκολίες προσέγγισής του. Μια παρόμοια συστηματική συλλογή σε μικρό μόνο διάστημα και χωρίς μεγάλες δαπάνες θα προσφέρει ένα πολύτιμο υλικό για την καλύτερη γνώση της μεταναστευτικής ιστορίας των ανήλικων παραβατών της δεύτερης γενιάς. Βέβαια, η προσάρτηση αυτού του τμήματος στο ατομικό δελτίο ανήλικου θα σημάνει αναγκαστικά και ειδική επιμόρφωση των επιμελητών ανηλίκων στα θέματα της Δεύτερης γενιάς, με στόχο τη σωστότερη συμπλήρωσή του. Ενδεικτικοί άξονες ερωτήσεων που μπορεί να περιέχει το ειδικό τμήμα ερωτηματολογίου για τη μεταναστευτική ιστορία του ανήλικου παραβάτη αναφέρονται στο τέλος του κεμένου.

Σ' ένα γενικότερο επίπεδο, η συστηματοποίηση της συλλογής στοιχείων για τη δεύτερη γενιά και η υιοθέτηση ενός ενιαίου ερωτηματολογίου προϋποθέτει επαφή και ανταλλαγή απόψεων μεταξύ όλων των φορέων που ασχολούνται με τα παιδιά των μεταναστών.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΟΙ ΑΞΟΝΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΩΝ ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΟΥ ΑΝΗΛΙΚΟΥ ΠΑΡΑΒΑΤΗ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΓΕΝΙΑΣ

Χώρα εμπλοκής στη μετανάστευση:
Πράξη για την οποία κατηγορείται:

1. Σε ποια κατηγορία της β' γενιάς ανήκει:
 - α. Στους ΑΜΕΣΑ ΕΜΠΛΕΓΜΕΝΟΥΣ
 - β. Στους ΕΜΜΕΣΑ ΕΜΠΛΕΓΜΕΝΟΥΣ

2. Σε ποια υποκατηγορία της β' γενιάς ανήκει εάν είναι ΑΜΕΣΑ ΕΜΠΛΕΓΜΕΝΟΣ:
 - α. Στους ΑΜΕΣΑ ΠΑΛΙΝΝΟΣΤΟΥΝΤΕΣ (γέννηση Ελλάδα - μετανάστευση - επιστροφή)
 - β. Στους ΕΜΜΕΣΑ ΠΑΛΙΝΝΟΣΤΟΥΝΤΕΣ (γέννηση στο εξωτερικό - μετανάστευση στην Ελλάδα)

3. Σε ποια υποκατηγορία της β' γενιάς ανήκει εάν είναι ΕΜΜΕΣΑ ΕΜΠΛΕΓΜΕΝΟΣ:
 - α. Στα παιδιά μεταναστών (απουσία 1 γονιού)
(απουσία 2 γονέων)
 - β. Στα παιδιά παλιννοστούντων (απουσία 1 γονιού)
(απουσία 2 γονέων)

4. Σε ποιο μεταναστευτικό ρεύμα υπάγονται:
 - ευρωπαϊκό
 - υπερπόντιο

5. Σε τι διαφοροποιεί η μετανάστευση τις συνθήκες ζωής κάθε κατηγορίας:
 - στην ΕΠΟΠΤΕΙΑ των ΓΟΝΕΩΝ
 - στη ΣΧΟΛΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ
 - στην ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ
 - στο ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ
 - στις ΣΧΕΣΕΙΣ με το ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

6. Ποια η σχέση της μετανάστευσης με την πράξη για την οποία κατηγορείται:
 - Χρονική στιγμή τέλεσης σε σχέση με φάση μεταναστευτικού κύκλου
 - Για τους άμεσα εμπλεκόμενους

- Ηλικία κατά την παλιννόστηση
- Η πράξη έγινε μετά την παλιννόστηση
 - μήνες
 - χρόνια
 - Για τους έμμεσα εμπλεγμένους
- Ηλικία κατά την αναχώρηση των γονέων
- Ηλικία κατά την παλιννόστηση των γονέων
- Η πράξη έγινε μετά τη μετανάστευση
 - μήνες
 - χρόνια
- Η πράξη έγινε μετά την παλιννόστηση
 - μήνες
 - χρόνια

7. Ποια η σχέση της χώρας μετανάστευσης με την πράξη:

8. Για τους ΑΜΕΣΑ ΕΜΠΛΕΓΜΕΝΟΥΣ

- Τόπος γέννησης
- Τόπος κατοικίας
- Ηλικία κατά τη μετανάστευση εάν γεννήθηκε στην Ελλάδα (και χρόνος)
- Χρόνος μετανάστευσης γονέων
 - ενός
 - των δύο
- Λόγοι μετανάστευσης γονέων
 - επαγγελματικοί
 - οικογενειακοί
 - οικονομικοί
 - προσωπικοί
 - εκπαιδευτικοί
- Σχολική εκπαίδευση στην Ελλάδα (πριν από τη μετανάστευση)
 - διάρκεια
 - βαθμίδα
 - επίδοση
- Σχολική εκπαίδευση στο εξωτερικό (κατά τη μετανάστευση)
 - διάρκεια
 - βαθμίδα
 - επίδοση
- Σχολική εκπαίδευση στην Ελλάδα (μετά την παλιννόστηση)
 - διάρκεια
 - βαθμίδα
 - επίδοση

- Επαγγελματική εκπαίδευση στο εξωτερικό
 - διάρκεια
 - είδος
- Επαγγελματική εκπαίδευση στην Ελλάδα
 - διάρκεια
 - είδος
- Σχέσεις με το κοινωνικό περιβάλλον
 - αριθμός μετακινήσεων προς Ελλάδα
 - χρόνος παραμονής
 - σχέσεις με το ελληνικό περιβάλλον εξωτερικού

9. ΠΑΛΙΝΝΟΣΤΗΣΗ

- Ηλικία παλιννόστησης νέου
- Χρόνος παλιννόστησης γονέων
- Είδος παλιννόστησης
 - ομαδική
 - σταδιακή
- Λόγοι παλιννόστησης
 - οικογενειακοί
 - οικονομικοί
 - επαγγελματικοί
 - προσωπικοί
 - εκπαιδευτικοί
- Σχέσεις με κοινωνικό περιβάλλον

10. Για τους ΕΜΜΕΣΑ ΕΜΠΛΕΓΜΕΝΟΥΣ

- Χώρα μετανάστευσης γονέων
- Απουσία ενός γονιού
- Απουσία 2 γονέων
- Ηλικία κατά τη μετανάστευση των γονέων (χρόνος μετανάστευσης)
- Ηλικία κατά την παλιννόστηση των γονέων (χρόνος παλιννόστησης)
- Ανάθεση εποπτείας
- Σχέση με γονιό ή γονείς μετανάστες
 - με γονιό ή γονείς παλιννοστούντες
- Σχέση μετανάστευσης γονέων με πράξη
- Σχέση παλιννόστησης γονέων με πράξη